

ТРАДИЦИОННАТА КУНЧЮ ОПЕРА – РАЗВИТИЕ, ХАРАКТЕРИСТИКА И СИМВОЛИКА НА ОБРАЗИТЕ

Искра Мандова

Великотърновски университет, България

THE TRADITIONAL KUNQU OPERA – DEVELOPMENT, CHARACTERISTICS AND IMAGERY SYMBOLISM

Iskra Mandova

University of Veliko Turnovo, Bulgaria

Abstract: *Kunqu* or *Kun* opera appeared and developed as a new kind of dramatic art during the Ming Dynasty (1368 – 1644). By the end of the 16th century it had occupied a central spot on the Chinese stage. Two centuries later it became one of the symbols of China and since 2001 it has been part of the UNESCO List of Masterpieces of the Oral and Intangible Heritage of Humanity.

This paper discusses the emergence, development, symbolism and characteristic features of *Kunqu* such as roles, costumes, libretto, language, composition, examples of famous operas, makeup, music and dance.

Keywords: Chinese opera; *Kunqu*

Още по времето на династиите Сун (960 – 1279 г.) и Юен (1279 – 1368 г.) китайската опера се дели на северна и южна, като втората се различава значително по начин на пеене в различните региони, доближавайки се максимално до фолклора и традиционните музикални форми от епохите Тан и Сун (618 – 1276 г.). Този вид изкуство не се отдалечило много от фолклора заради липсата на интерес от страна на висшата класа и чиновниците. Към края на династия Юен, *Гудзиен*, за когото се смята, че е един от бащите на Кун операта (昆曲), работи заедно с други изпълнители, събира и подобрява различни оригинални мелодии и стилове на пеене, популярни в района на Куншан. Смята се, че този вид опера се появява и развива като нов вид драматично изкуство през периода на династия Мин (1368 – 1644 г.), към края на 16. век вече заема централно място на китайската сцена, два века по-късно се превръща в един от символите на

Китай, а от 2001 г. е част от списъка на ЮНЕСКО с шедьоври на устното и нематериално наследство на човечеството.

Твърди се, че *Куншанчян*¹ (вид регионална опера) е предшественик на Кун операта, която пък е резултат от сместването на Южната опера с музика от региона Куншан в провинция Дзянси и местния диалект У.

По време на управлението на Минския² император *Дзядзин* (средата на 16 век), *Уей Лянфу*³, който бил изключителен изпълнител, прави реформи и нововъведения в ритъма и стиловете на пеене, добавяйки някои от отличителните характеристики на останалите южни опери, включително операта *Хайен* и операта *Гъян*. Реформата на стила се състои основно в добавяне на инструментал и смесване на фолклорни мотиви от северните и южните региони. От духовите инструменти *Шън* (Sheng, 笙), *Сяо* (Xiao, 箫) и *Суона* (Suona, 唢呐), от струнните – *Сансиен* (Sanxian, 三弦), *Пипа* (Pipa, 琵琶), *Гуджън* (古筝) и др. се използват за съпровод в Кун операта. Три основни музикални инструмента звучат в хармония: хоризонтална флейта, *гу бан* (барабан и хлопци) и *сиендзъ* (струнен инструмент), т. е. духов, ударен и струнен (Хiao 2005, 29). Новата артистична форма, наречена още „*шуеймуодяо*“ (прев. песента на воденицата) (Хiao 2005, 7), бързо завладява публиката, а изпълнители от цял Китай се стичат при *Уей Лянфу*, за да я разучават.

Драматичните сцени са добавени като елемент по-късно от *Лян Чъню*⁴ (Liang Chenyu). Други произведения от същия период са „*Легенда за сабята*“⁵ от *Ли Кайсиен* (李开先) и „*Легенда за феникса*“⁶ от анонимен автор, които са основно на политическа тематика. Другата главна тема в

¹ *Куншанчян* (Kunshanqiang) – вид регионална опера, която се състояла основно във вокално пеене, без акомпанимент на музикален инструмент и цялостен сюжет.

² Династия Мин – 1368 – 1644 г.

³ *Уей Лянфу* (Wei Liangfu) – роден в *Юджан* (Yuzhang), пров. Дзянси. Прекарва много години в пристанищния град *Тайцан* (Taicang), където изкарва прехраната си като изпълнител на фолклорна музика. Там той има възможността да се докосне до различни стилове музика както от Северен, така и от Южен Китай.

⁴ *Лян Чъню* (1521 – 1594 г.) – Произведението му *Хуанша Дзи* (Huansha Ji) се превръща в най-прочутата опера от ранния *Кунчю* период, която се състои от 45 сцени. Сюжетът се развива през Периода на Пролети и есени и разказва за борбата за хегемония между царствата У и Юе.

⁵ „*Легенда за сабята*“ (*Баодзиен Дзи*, Baojian Ji, 《宝剑记》) – базирана на известния роман „*Речни заливи*“ *Шуейху джуан* (Shuihuzhuan).

⁶ „*Легенда за феникса*“ (*Минфън дзи*, Mingfeng Ji) – сюжетът засяга проблема за политическата корупция през епоха Мин – разказ за героичната борба на група чиновници, водени от *Ян Дзишиън* (1516 – 1555) срещу злия министър *Ян Сун* (1480 – 1567) и неговата кохорта.

Кун оперите е любовта: напр. „Бродирана роба“⁷ от Сю Лин (1462 – 1538) и „Нефритената игла за коса“⁸ от Гао Лиен (неизв. датировка). Чак към края на периода на династия Мин, кунчю влиза в императорския дворец и е приета на всички нива в китайското общество.

През 600-годишната си история Кунчю успява да събере репертоар от повече от 400 *джъзъси* – най-велики оперни произведения. Някои от текстовете са написани от изключителни драматурзи. Например Гуан Ханцин написва повече от 60 *дзадзю* – поетични драми, включително „Сняг посред лято“. Други шедьоври са „Западната стая“⁹ от Уан Шъфу, „Павилионът на божурите“¹⁰ от Тан Сиендзу (汤显祖), „Дворецът на вечната младост“¹¹ (长生殿) от Хун Шън (洪昇) (1645 – 1704 г.) и „Ветрилото с прасковени цветчета“¹² (桃花扇) от Кун Шанжън (Kong Shangren, 孔尚任) (1648 – 1718 г.) (Радио Китай 1.).

Кун операта „Павилионът на божурите“ е представена за първи път в България през 2011 г., в главните роли Шао Джън и Уей Чунжун, постановка на Оперния театър за Северна кунчю опера, които гостуват у нас със съдействието на Посолството на Китайската народна република, НДК и НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“.¹³

⁷ „Бродирана роба“ (Сиужу Дзи, Xiugu Ji) – разказва за любовта между младия учен Джън Юенхъ (Zheng Yuanhe) и проститутката Ли Ясиен (Li Yaxian).

⁸ „Нефритената игла за коса“ (Юдзан Дзи, Yuzan Ji) – сюжетът разказва любовната история между младия учен Пан Биджън (Pan Bizheng) и даоистката монахиня Чън Мяочан (Chen Miaochang).

⁹ „Западната стая“ – романтична история за това как двама млади и влюбени търсят своите права за свобода в брака. Операта достига изключително високо ниво по отношение на текст, музика, сюжет и актьорска игра, с което се превръща в класика сред драмите.

¹⁰ „Павилионът на божурите“ (Мудантин, Mudanting, 牡丹亭) – Състои се от 55 сцени. Разказ за любовните копнежи на красивата 16-годишна Ду Линян (Du Liniang, 杜丽娘), която, изпълнена с меланхолия по време на разходката си в градината, заспива в Павилиона на божурите и сънува за таен флирт с младия, но беден учен Лиу Мънмей (Liu Mengmei, 柳梦梅). На следващия ден тя се връща на същото място с надежда да се повтори, но това не се случва и тя умира от любовна мъка. Когато духът ѝ стига в Подземното царство, Ху Пангуан, Съдията на Живота и Смъртта, е трогнат от нейната история и разрешава на духа ѝ да се рее из света на живите. Ду Линян накрая се среща с нейния любим, разказва му историята и когато той, следвайки нейните инструкции, отваря гробницата ѝ, тя оживява. Лиу изкарва много високи резултати на изпититите за държавен чиновник и се жени за Ду Линян с разрешението на императора. (Zheng, Lei)

¹¹ „Павилионът на вечната младост“ разказва популярната история за любовта на танския император Сюендзун (唐玄宗) и наложницата Ян Гуйфей (Ян Юхуан, 杨玉环).

¹² „Ветрилото с прасковени цветчета“ отразява сложните социални отношения на базата на любовта между Ли Сянжун (Li Xiangjun, 李香君) и Хоу Чаодзун (Hou Chaozong, 侯朝宗).

¹³ <https://bnr.bg/hristobotev/post/100081164/kitaiska-lubovna-istoriya-sravnyavana-s-romeo-i-julieta-v-ndk>

Четири са основните елементи, които съставляват сценичното изкуство *кунчю* и са неразривно свързани, а именно: пеене, говорене (декламиране), актьорско майсторство и танцуване. Четири са и важните елементи, свързани с жестовете, техниките и уменията на актьора: ръце, очи, стойка и походка (Xiao 2005, 35).

Костюмите на *кунчю* са особено пищни и богати на цветове и стилове – над 20 вида. Освен костюмите, характерни за династиите Юен и най-вече Мин, на сцената често могат да се видят и много от популярните облекла на хора от този период, като бойните одежди, дрехите на чиновници от различни нива и длъжности. Важна част от облеклото остават и т.нар. „водни ръкави“ – *шуейсиу* – дълги копринени ръкави, които добавят изящност на движенията. Сред използваните материали за направата на облеклата са коприна, сатен, плат и др., украсени с дракони, феникси, птици, риби, цветя, облаци и пр., като основни цветове са червено, жълто, синьо, бяло, черно, лилаво и розово (Zhao 2006, 64). Подборът на костюмите не е произволен. Спазването на изискванията на цветовите стандарти не само прави контраста между различните герои по-добър, но и личностните характеристики на персонажите стават по-силно изразени. Спазването на традиционните цветови концепции позволява на публиката лесно да определи личността, статуса и възрастта на героя. При изработването на костюмите на различните роли също съществуват определени норми. Например, кралят питон (*мануан*, 蟒王) се използва най-вече при ролите на императори и висши генерали, а фениксът – при облеклата на жени с по-висок социален статус. Що се отнася до материите на костюмите, те трябва да са удобни и съвместими с танците на актьора, за да не ограничават движенията му на сцената (Liu 2015; Guan 2007, 46).

Ролите в *кунчю* най-общо се разделят на 5 категории (Вж. по-долу от 1 до 5), но често и на 7 (точка 6,7), като всяка от тях има своите особености и е незаменима в артистично отношение (Li Dong, et al 2016: 14, Радио Китай 2., Zhang, P.):

1. **Шън 生** (роля на млад мъж) – общо название за мъже от 20 до 50-годишна възраст. Основно този вид роля се разделя на **Дзиншън** (Jin Sheng, 巾生) – обикновено главна роля в любовна история; млад ерудит с ветрило в ръка и **Гуаншън** (Guan Sheng, 官生) – чиновник с шапка на главата: „дагуаншън“ (роля с голяма шапка), „сяогуаншън“ (роля с малка шапка). Мъжките роли могат още да бъдат групирани и на: „ушън“ (мъже войни), „сяошън“ (роля на много млад мъж), „чюншън“ (роля на бедняк) и пр. Рецитират и пеят както в модален, така и във фалцетен регистър. И Гуаншън, който носи шапка, и Дзиншън, който носи лента за глава, променят гласа си според възрастта и същността на персонажите. Изпъл-

нителите на Дзиншън ролите често участват в любовни истории и пеят с по-лиричен глас.

2. **Дан** 旦 (женски роли) – Сред тях **джъндан** (正旦) обикновено е най-важната героиня в ролята на любяща съпруга или целомъдрена жена, **удан** (五旦) играе неомъжена млада дама, а **лаодан** (老旦) обикновено е по-възрастна актриса, която играе ролята на майка или понякога мъжка роля. Дан изпълнителите пеят в различни гласови регистри: колкото по-стар е персонажът, толкова по-голям е делът на модалния регистър. Джъндан използват и двата регистра (модален и фалцетен) (Пак там.).

3. **Дзин** 淨 (рисувани лица 大花臉) – всички **Дамиен** (大面) са положителни герои, а лицата на героите са изрисувани в лилаво и синьо или червено и синьо като основни цветове. **Баймиен** (白面) обикновено са коварните чиновници. Често актьорите използват различни гласови ефекти за специфичните роли.

4. **Муо** 末 (мъжки роли на мъже на средна възраст с дълга брада). Те включват ролите Лаошън (по-възрастен мъж с бяла брада) и Фумуо (с черна или цветна брада), които се изпълняват в модален регистър. Вторият обикновено въвежда зрителите в сюжета в началото на операта.

5. **Чоу** 丑 (клоуни) – това е най-уважаваната роля в *кунчю*. **Фучоу** (付丑) обикновено в роля на човек с висок социален статус, който често тайно върши злини – коварен чиновник. **Сяочоу** (小丑) пък е комичен образ, който изразява чувствата си с изражението на лицето и езика на тялото.

6. **Уай** 外 (роля на възрастен мъж) – с бяла или сива брада.

7. **Тие** 貼 (роля на възрастна жена) – стара жена с бяла коса.

Всеки тип роля не само отразява пола, възрастовата група и характеристиките на актьора, но също така определя набор от специфични вокални умения и сценични движения за актьора. Добрият изпълнител на *кунчю* трябва да владее особените стилове на пеене и танцови движения, за да предаде значението и желанието естетически ефект.

Можем да разграничим два лесно различими начина на съчетаване на текст и музика: 1. арии, със съпровод на оркестъра – поезия с висока литературна стойност и 2. прозаични откъси (монолози и диалози), които не се пеят или говорят, а се декламираат по определен начин, сравним с речитатива в западната опера. Понякога може да се наблюдава комбинация от двата стила: един от героите пее, докато другият декламира едновременно с него (Frankel, H., Wilson, Ch.). Произходът на музиката в *кунчю* можем да търсим много назад във времето, още през 6–7. век (епохи Суей и Тан), когато се появява т.нар. банкетна музика *йенюе*, която съчетава

етническа и чуждестранна музика. Развитието на *йенюе* достига своя връх през периода на династия Сун (10. век), когато танцът и песента се обединяват все по-често в общо изпълнение.

Стандартният сюжет на *кунчю* е доста сложен. Сценарият включва не само детайлно подреждане на действията, текста и заглавията на мелодиите, които съпровождат текста, но и определя ролите, декорите, костюмите, реквизита и движенията на актьорите, дори се стига дотам, да се обяснява значението на позицията на изпълнителите на сцената.

При сценичния грим при *кунчю* трите доминиращи цвята са червено, бяло и черно. При ролите Шън и Дан се използват светъл (бял) цвят за лицето и розови сенки.

Синьо, зелено, лилаво и златно се използват за изобразяване на ролите на горски бандити, духове или демони. Също както при пекинската опера, червеното символизира верността и справедливостта, черното – правотата и откритостта, бялото е символ на хитростта и ловкостта, а жълтото показва силен и буен характер.

Най-отличителната характеристика на *кунчю* изпълнението е лиричността, където позата на всяка от ролите е танцувална. В почти всички китайски оперни драми има елемент на танц, а в някои пиеси дори са добавени танци, но те са различни от *кунчю*, при който всяко физическо движение от началото до края наподобява танц и така създава една пълна съвкупност от техники на изпълнението.

Мей Ланфан, велик майстор на пекинска опера, който е учил и *кунчю*, е запознат в дълбочина и с двата стила. Той казва „В пекинската опера позите не се репетират толкова много и няма стриктна хореография, докато *кунчю* е доста различна в този аспект. Изпълнителите съчетават различни пози с всяка отделна ария. *Кунчю* наистина обединява пеене и танц във всяко отделно изпълнение, като еднакво се набляга и на двете. Изпълнението не е особено изискващо, тъй като актьорът реално трябва да танцува от началото до края“.

Танцът в *Кунчю* се разделя на 2 категории. Единият служи за интерпретиране на текста, който изпълнителят пее, към публиката, а другият е лиричен, описва сцената, ситуацията, в която се намират героите и техните емоции. Например една от *джъдзъси* оперите, „Джаодзюн напуска прохода“¹⁴, ни разказва за *Уан Джаодзюн* – красавица от императорския двор от времето на династия Хан, която е на път да се омъжи за тюркски владетел, за да скрепи отношенията между владетелите в пограничните

¹⁴ По „Есен в Ханския дворец“. Публ. на български език в „Средновековна китайска литература. Христоматия. Ч. II“, 2017 г., превод от китайски език Искра Мандова.

райони. Драмата описва сложните чувства на *Джаодзюн* и трудностите по пътя. На сцената тя пее и танцува едновременно, нейният придружител прави премятания през цялото изпълнение – затова тази драма се изпълнява рядко, тъй като малко актьори са способни да изпълнят изискванията (Радио Китай 2).

Езикът в *кунчю* не е нито диалектът на Куншан или Суджоу, нито е стандартният съвременен китайски книжовен език, а изкуствен сценичен език, модифициран *путунхуа* с някои характеристики на местния диалект. Тъй като езикът, на който са написани пиесите има осем тона, композицията на либретото е сложно начинание. Обикновено авторът трябва непрекъснато да усъвършенства либретото и музиката, докато мелодията на думите в либретото и музикалната мелодия на *чюпай*¹⁵ не бъдат в пълна хармония, която всъщност рядко се реализира напълно. Всичко това се дължи на музикалността, която носят сами по себе си китайските йероглифи, т. е. всеки един от тях има своя „мелодия“, музикален тон. Тъй като създаването на нова пиеса представлява голямо предизвикателство за автора, почти всички драматурзи на Кун опера са поети. Либретото обикновено има значителна естетическа стойност само по себе си, затова е ценено като пример за изтънчена китайска литература (Frankel, H.; Wilson, Ch.).

Традиционната кун опера обикновено създава у хората усещане за чистота, елегантност, нежност и деликатност. Лицата и костюмите на героите са цветни и красиви, което пък насища сетивата с изящност и позитивизъм.

В разглежданата тема се проследяват появата и развитието на Кун операта в Китай, разглеждат се основните роли и образи като се анализира символиката на използваните в грима и костюмите цветове. Най-общо са представени сюжетите на някои от най-известните произведения и особеностите на този вид сценично изкуство – елементи, танц и музика, либрето. Засегнатата в тази статия тема е широкоспектърна и интердисциплинарна. Без претенции за изчерпателност, тя цели да обрисова на българския читател една обща картина за това уникално китайско изкуство, което все още не е твърде познато у нас.

¹⁵ *Чюпай* (qǔpái, 曲牌) – фиксирана мелодия, тонален модел, последователност от тонове.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. БНР: Китайска любовна история сравнявана с „Ромео и Жулиета“ в НДК // BNR: Kitayska lyubovna istoriya sravnyavana s “Romeo i Zhulieta” v NDK <<https://bnr.bg/hristobotev/post/100081164/kitaiska-lubovna-istoriya-sravnyavana-s-romeo-i-julieta-v-ndk>> (Accessed on 25th January, 2021)
2. Радио Китай 1. Кундзю и стила Кун чю – част от световното културно наследство – II част // Radio Kitay 1. Kundzyu i stila Kun chyu – chast ot svetovno-to kulurno nasledstvo – II chast
<<http://bulgarian.cri.cn/1/2008/04/25/1@70195.htm>> (Accessed on 25th January, 2021)
3. Радио Китай 2. Кундзю и стила Кун чю – част от световното културно наследство – III част // Radio Kitay 2. Kundzyu I stila Kun chyu – chast ot svetovnoto kulturno nasledstvo – III chast
<<http://bulgarian.cri.cn/1/2008/05/02/1@70460.htm>> (Accessed on 25th January, 2021)
4. **Li, Dong, Sundberg, Johan, Kong, Jiangping.** Loudness and Pitch of Kunqu Opera, Journal of Voice, Vol. 28, No. 1, 2016, pp. 14 – 19.
5. **Zhang, Peter.** Kunqu Opera – Mother of Chinese Operas
<<https://www.chinadiscovery.com/jiangsu/suzhou/kunqu-opera.html>>
6. **Frankel, Hans H.** (2011 – 14). The Kunqu Theater. Retrieved from <http://www.kunqusociety.org/kunqu/history/>
7. **Wilson, Charles.** Wintergreen Kunqu Society. n.d. What is Kunqu Theatre? Retrieved from <<http://www.wtrgreenkunqu.org/Resources/Kunqu%20Description.htm>> (Accessed on 25th January, 2021)
8. **Xiao, Li.** Chinese Kunqu Opera, Long River Press, San Francisco, 2005.
9. **Zheng, Lei.** China’s Traditional Kunqu Opera. Edition of the Ministry of culture of the People’s Republic of China, Produced by CAV Television Production Co., Ltd.
10. 管, 骅. 昆剧服饰色彩解读, 丝绸, 2007年, 46–49. // Guan, Xing. Kunqu fushi secai jiedu, Sichou (Silk Monthly), 2007, pp. 46 – 49.
11. 刘, 安达. 昆曲服饰审美文化浅析, 《艺术科技》2015年第08期 // Liu, Anda. Kunqu fushi shenmei wenhua qian xi, Yishu keji, 2005, Vol. 8.
12. 赵, 近. 传统与现代相融合的昆曲服饰, 苏州工艺美术职业技术学院学报, 2006年, 64–65. // Zhao, Jin. Chuantong yu xiandai xiang ronghede kunqu fuzhuang. Suzhou gongyi meishu zhiye jishu xueyuan xuebao, 2006, pp. 64 – 65.